

<http://uard.bg>

New Knowledge Journal of Science

Списание за наука „Ново знание“

Academic Publishing House - "Talent"
University of Agribusiness and Rural Development - Bulgaria

Академично издателство „Талант“
Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

A BRIEF ANALYSIS OF THE TOURISM SECTOR - CURRENT TRENDS AND ISSUES IN THE BULGARIAN TOURIST BUSINESS

Kostadin Ivanov Valkov

University of Agribusiness and Rural Development – Plovdiv, Bulgaria

---

Key words:

tourism
tax
investment
business

Abstract

The analysis presented in current article deepens and summarizes the results of an economic study focused on the management of human resources in the sector "Tourism". The expected changes in organizational and technological terms are taken into account. The law on tourism in the Republic of Bulgaria and the types of taxes that directly and indirectly affect those employed in tourism are considered. Leading accents are the current trends and issues that arise from the lack of skilled workers in this sector and their deficit caused by the seasonal nature of employment. Growing gray economy is concerned as a major obstacle to development of the tourism industry and its future.

КРАТЪК АНАЛИЗ НА СЕКТОР ТУРИЗЪМ - ТЕКУЩИ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМИ В БЪЛГАРСКИЯ ТУРИСТИЧЕСКИ БИЗНЕС

Костадин Иванов Вълков

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Ключови думи:

туризъм
данък
инвестиции
бизнес

Резюме

Настоящият анализ задълбочава и обобщава резултати от едно икономическо изследване, насочено към управлението на човешките ресурси в сектор „Туризъм“. Отчитат се очакваните промени в организационно и технологично отношение. Разглеждат се Законът за туризма в Република България и видовете данъци, които пряко и косвено засягат заетите в областта на туризма. Водещи акценти на изследването са актуалните тенденции и проблеми, които възникват от липсата на квалифицирани кадри в посочения сектор и техния дефицит, предизвикан от сезонния характер на заетост. Нарастващата сива икономика е основната пречка за развитие на туристическия бизнес и неговото бъдеще.

ВЪВЕДЕНИЕ

Сложният характер на управлението на човешките ресурси в туристическата индустрия налага и изисква наличието на много добри и отлични мениджърски умения. Туристическият сектор и бизнес среда в България дават лош пример, изграден на база негативни практики от

неефективното управленческо поведение. Примерите за неефективността на туристическия трудов пазар и неправилното управление на човешките ресурси са много. Границите между заплащането и трудовото осигуряване (здравно и пенсионно) се разминават. За съжаление днес се наблюдават и много случаи с неосигурени лица

или лица, минимално осигурени, които спадат към заетите в областта на туризма. Налице е голяма осигурителна тежест, която по своя финансов характер натоварва допълнително туристическата индустрия. В много от случаите правата и задълженията, посочени в трудовите характеристики на заетите в областта на туризма, се разминават по своята същност и начин на приложение. Трудовите договори се нарушават в посочените брой часове на работа от работодателя. Сезонният характер на заетост ограничава интереса от работещите в туризма и дава праг на развитие във възрастово отношение в най-добрите случаи до 30 години, независимо от пола. Всичко това пряко насърчава израстването на сивата икономика и нейното негативно влияние върху туристическия бизнес. Липсата на квалифицирани кадри и добри мениджърски умения, които не са задължителни по законен характер, допълнително разрушават туристическата индустрия в България. Много от управителите на хотели нямат подобаващо образование и добри управленчески умения, чрез които да развият своята бизнес единица, насочена в случая към туристическата индустрия. Данъчната политика, наложена от Закона за туризма, дава добра индикация за развитие на дребния и среден бизнес в областта. Стандартните поведенчески модели на управление се нуждаят от радикални промени, ако се иска постигането на добри туристически практики.

ЦЕЛ

Главната цел на статията е да се направи кратък анализ на българския туристически сектор. Последователно ще се разгледат и търсят причините за негативните последици, причинени от слабите мениджърски познания и остарели методи на управление, които за съжаление са актуални и днес в българската бизнес среда. Главните акценти ще бъдат насочени към: трудовите права и задължения и начина на управление на заетите в областта на туризма; основните управленчески методи, налагани от работодателите в туристическия сектор, които неволно и безпричинно ограничават развитието на кадрите, заети в туризма; унищожаването на интереса и липсата на мотивационни подходи; неправилното ангажиране на работната ръка от страна на бизнеса и ограничаване до временна заетост; сложният характер на туристическата индустрия и липсата на квалифицирани кадри, които изискват по-добри методи на управление; Законът за туризма в България и правилното му прилагане, което е необходимо за преодоляване на сивата икономика и прозрачното израстване на туристическия бизнес на държавно ниво.

ЛИТЕРАТУРЕН ПРЕГЛЕД

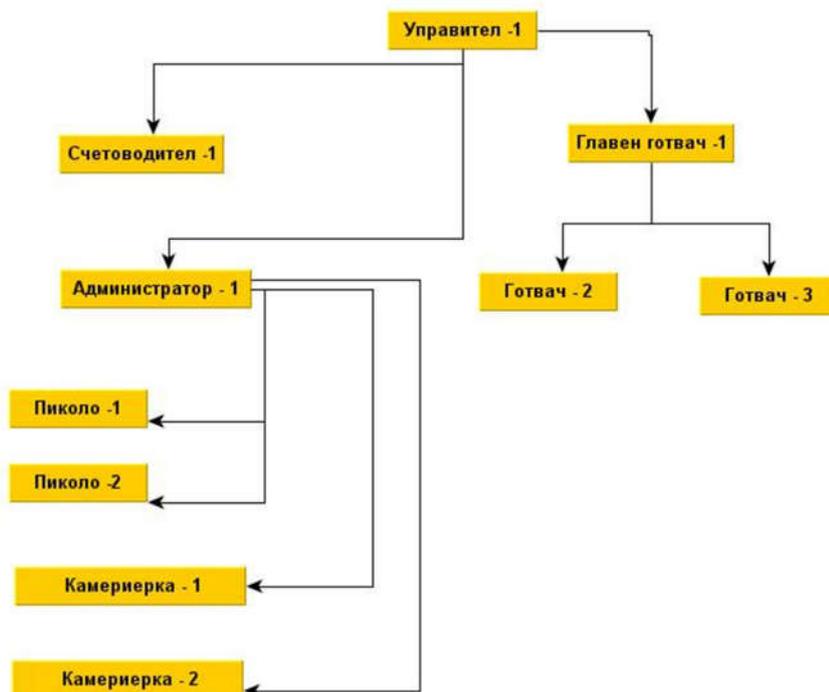
През 2013 година Българската стопанска камара и съюз на българския бизнес от град София изнесоха доклад под формата на анализ, който засегна текущите проблеми в сектор „Туризмът“. Докладът е озаглавен „Секторен анализ на сектор Туризмът“ с подзаглавие „Текущи тенденции, проблеми и потребности“. В този анализ са засегнати всички икономически и финансови потребности от развитието на туризма и туристическия бизнес. В него са изброени и квалифицирани всички видове познати бизнес туристически практики. Предложени са европейски съвременни модели на бизнес поведение и практики, насочени главно към туристическата индустрия. Разграничени са добрите от лошите и негативните модели на бизнес поведение, които пряко рефлектират и дават отражение върху развитието на туризма в своята цялост. Важно е да отбележим, че този проект се осъществи с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2007-2013, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз, по договор № BG051PO001-2.1.06.

МЕТОДОЛОГИЯ

Методологията на това изследване ще изведе резултати чрез анализ, основан на база примери от туристическата практика в България. Първо ще се разгледат начините на управление на човешките ресурси в сектор „Туризмът“ и познати практики на управление, налагани от българския мениджърски опит. Следва разглеждане на проблема от липсата на квалифицирани кадри, които са част от заетите в туризма; сезонната заетост на персонала и работната сила в туризма; загубата на интерес за развитие и негативното влияние на сивата икономика върху туристическата индустрия у нас. Отчасти ще бъде разгледан и Законът за туризма в България, като се акцентира върху най-важните клаузи, които засягат главно данъчното облагане в сектор „Туризмът“.

МЕТОДИ НА УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ И ЛОШИ ПРАКТИКИ ОТ СТРАНА НА БЪЛГАРСКИЯ БИЗНЕС

Пример 1. *Виртуално представяне на персонал и примерна йерархия на управление. Управление и методи на мениджмънт на малък хотел. Хотел, който работи само през зимния и летния сезон. Пример от туристическата практика в България. Представени данни под формата на схема на база научните изследвания от областта на общата теория на управлението и от някои лекционни материали и научни публикации.*

Фиг. 1. Графично представяне на традиционен начин на мениджмънт на хотел

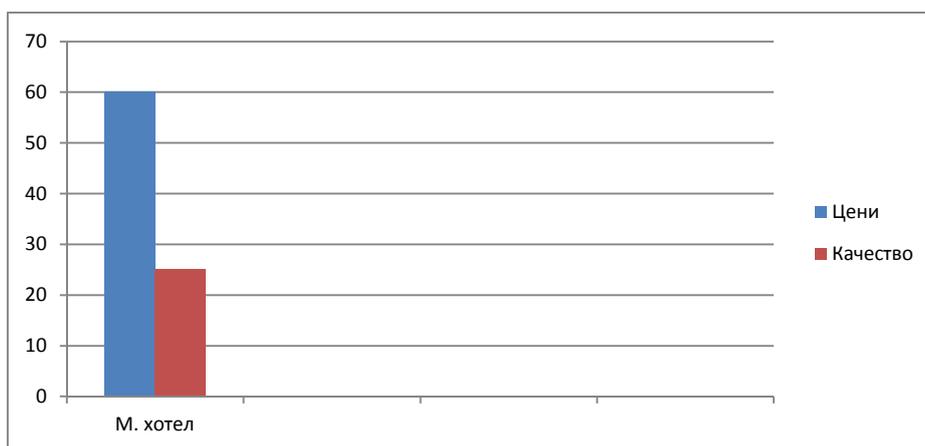
На фиг. 1 се вижда традиционният начин на мениджмънт на хотел, който има сезонен характер на работа и своевременно сезонна заетост на персонала. Персоналът в примера е от девет души, които се сменят според сезона, в случая: зималятото. При повечето примери от туристическата практика в България при сезонна заетост в хотел, както е в примера, персоналът се мени и никога не е един и същ за всеки един от сезоните, в който хотелът работи. Изискванията за квалификация на сезонния тип работник са минимални от страна на управителя на хотела. В тези случаи търсенето на кадри с подходяща квалификация отпада. Кризисната ситуация в България и наличието на растяща сива икономика предразполага изискванията към наетия персонал да са минимални. За съжаление у нас няма твърди установени законови норми и правила при подбора на персонал, от който да се изискват специални умения за работа, насочена главно към туристическата индустрия. Ето тук се губи нишката между предлаганото качество на обслужване и високите цени, насочени към потребителите, наречени туристи или гости на хотела. Цените се повишават заради сезонния характер на работа на хотела. Немалка е и практиката набирането на персонал да не е насочено към специализираните учебни заведения - средни или висши. За по-лесно и по-бързо българският бизнес прави подбор на персонала си чрез бюрата по труда. Тук средният бизнес умело се възползва от високата национална безработица, като разчита главно на европейски програми насочени към временната заетост. В същото време квалифицираните и образованите

готови кадри от областта на туризма се наемат успешно от други държави и работят за чуждите икономики. Българският туристически бизнес само може да губи от това, като задълбочава и подкопава качеството на българския туристически продукт чрез тази т. нар. порочна бизнес практика за подбор на персонал. Честите пътувания на заетите в посочената област ограничават интереса във възрастово отношение - в най-добрите случаи предпочитат да работят в хотелите българите до 30-годишна възраст, като се предполага те да бъдат свободни, да разполагат с време и да могат да разчитат на сезонни доходи. Семейният тип, или хора със семейства, не намират за привлекателна работата в българските хотели и те нямат никакъв интерес към нея. Важно е да отбележим и проблемите, които възникват при сезонните работници, наети в българските хотели, свързани с нарушения в трудовите права и задължения. Трудовите договори се нарушават в посочените брой часове на работа от работодателя. В много от наблюдаваните случаи работното време се нарушава, като се прилага изработването на допълнителни часове от служителите и работниците. Всичко това пряко насърчава израстването на сивата икономика и нейното негативно влияние върху туристическия бизнес. Да вземем за пример схемата от *Пример 1*. Водейки се по нея; разглеждаме длъжността, посочена като Камериерка-1. Ако на Готвач-2 му се налага да отсъства от работа по здравословни причини за втора смяна, той автоматично трябва да бъде заместен от Камериерка-1. Тя, след като приключи със служебните си задължения, е принудена от

Управителя да помага в кухнята на Готвач–3, и то след осемчасов работен ден. Ето тук са нерегламентираните допълнителни брой часове на труд, които в повечето случаи не се заплащат. Това се обяснява с липсата на резервен персонал, към когото Управителят на хотела може да се обърне в една такава екстремна ситуация.

ПРОБЛЕМИ ПРИ ЗАВИШЕНИ ЦЕНИ И НИСКО КАЧЕСТВО И ОБСЛУЖВАНЕ

Пример 2. Цени и качество при малките хотели в България, изразени в проценти. Съотношение (25% на 60%). Данни, съпоставени от различни статистически показатели и анализи на малките хотели в България. Изводи, направени на база статистически изследвания, актуални данни за 2015 година.

Фиг. 2. Съотношение цени-качество в малък хотел

Използвани са данни на Националния статистически институт на Република България: <http://www.nsi.bg>.

На фиг. 2 са изведени негативните последици от съотношението между цени и качество. Цифрите сочат, че при ниско качество на обслужване те, изразени в проценти, са двойни за традиционния български потребител. Оттук интересът към хотела спада, загубата на туристпотока се увеличава и хотелът поема по неизбежния си път на самоликвидация. В много от случаите българите предпочитат да почиват извън границите на България, като намират добри възможности за почивка в съседните ни страни. През последните години за празници, като Великден, Бъдни вечер и Нова година, предпочитани дестинации от българските туристи са Турция, Гърция,

Македония, Румъния и Сърбия. Там те намират баланса между собствените си финансови възможности и доброто обслужване в съотношение, изразено между достъпни цени и високо качество. Знае се, че минималната работна заплата в България за 2015 година е 380 български лева (BGN). Едно традиционно българско семейство от четири души, може да отдели за почивка до 1000 български лева (BGN) - в най-добрите случаи за средната класа. Високите цени на българските хотели отблъскват българския потребител.

Таблица 1. Актуални цени на български хотели за престой и нощувка

Хотели от българското причерноморие	Цени на стаи за нощувка
Семеен хотел Топалови - Несебър	Стая с две легла - 30 лева
Семеен хотел Рай – Китен	Стая с две легла - 35 лева
Хотел Лазур - Созопол	Стая с две легла - 35 лева.

Данни от 2015 година, взети от различни информационни източници.

Представяне на официалните оферти на хотелите в интернет пространството и от някои туристически информационни центрове, актуални оферти, насочени към туристическите потребители. Пример : <http://pochivka.bg/>

Показаните цени (табл. 1) са високи за българския потребител и те са извън летния сезон. Данните са за месец януари и февруари. Очаква се през месеци юни-юли, те да се повишават.

Платежоспособността на българина не отговаря на цените, предлагани от българските хотели.

КАК ЗАКОНЪТ ЗА ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ РЕГУЛИРА НА АДМИНИСТРАТИВНО НИВО ДРЕБНИЯ И СРЕДЕН БИЗНЕС?

Посочване на главните законови клаузи, насочени към развитието на туристическия сектор и неговото регулиране чрез данъчната облагане. Тук е мястото, на което разглеждаме туристическия данък в Закона за туризма. Данни, актуални за 2015 година. Извадка от сайта на Министерство на финансите на Република България <http://www.minfin.bg/>.

Туристически данък

Един от ефективните лостове, които правителството може да използва за контролиране на развитието на туризма и туристически сектор в България, е методът на данъчното облагане. Чрез адекватно формулиране и прилагане на данъчна политика може да се влияе успешно при различните етапи от жизнения цикъл на туристическата индустрия и по този начин да се защитят интересите на всички заинтересовани страни, като туристическия бизнес, самите туристи и местните общности. Наличието на доста голяма сива икономика е показател, че данъчната политика се нуждае от промяна. За да можем да разгледаме в дълбочина въпроса за данъчните реформи, е необходимо да направим преглед на данъчната система в България, насочена към туристическия сектор. За целта ще разгледаме данъчната политика в туризма.

Анализ на Закона за туризма в Република България: режим на облагане и санкции

I. Режим на облагане с туристически данък. (регламентиран от Закона за местните данъци и такси)

Обект на облагане:

С туристически данък се облагат нощувките. Данъчно задължени лица са лицата, предлагащи нощувки.

Данъчни ставки:

Размерът на данъка се определя с наредба на общинския съвет в граници от 0,20 лв. до 3,00 лв. за всяка нощувка съобразно населените места в общината и категорията на местата за настаняване. Размерът на дължимия данък за календарния месец се определя, като броя на предоставените нощувки за месеца се умножи по размера на данъка, определен от Общинския съвет.

Деклариране на данъка:

Съгласно разпоредба от ЗМДТ данъчно задължените лица подават в общината декларация по образец до 30 януари на всяка година за облагане с данък за предходната календарна година.

Внасяне на данъка:

Дължимият туристически данък за календарния месец се внася от данъчно задължените лица до

15-то число на месеца, следващ месеца, през който са предоставени нощувките.

Данъкът се внася в приход на бюджета на общината по местонахождение на местата за настаняване по смисъла на Закона за туризма.

Администриране на туристическия данък:

Установяването, обезпечаването и събирането на туристическия данък се извършва от служителите на общинската администрация по реда на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс.

II. Санкции:

ЗМДТ:

Съгласно разпоредбата на ЗМДТ невнесеният в срок данък се събира заедно с лихвите по Закона за лихвите върху данъци, такси и други подобни държавни вземания.

Разпоредба:

Съгласно разпоредбата на ЗМДТ не се смята за административно нарушение неплащането в срок на туристическия данък.

За броя на реализираните нощувки, посочени в справка-декларация, се дължи туристически данък при условията и по реда на Закона за местните данъци и такси.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За резултати от направения кратък анализ на туристическия сектор в България ще изведем основните пречки под формата на причини за негативното развитие на туристическата индустрия. Изтъкнати са пет *причини* за бавното развитие на туристическия сектор в България. Тук се има и предвид, че туризмът е млада индустрия, която се развива предимно през втората половина на двадесети век.

- 1) Сложната структура на туристическата индустрия.
- 2) Относителната незначителност на туризма в ранните дни на развитието му.
- 3) Слабата национална политика, която не насърчава достатъчно развитието на туристическия сектор (в законово отношение).
- 4) Лошата национална инфраструктура и недобра достъпност до туристическите обекти и хотели.
- 5) Липсата на добра целенасочена реклама от страна на държавата, и в частност туристическия бизнес.

Изведени са следните *препоръки*:

I. Да се преодолеят главните причини за бавното развитие на сектора чрез водене на правилна национална политика, насочена към изброените основни пречки пред развитието на туристическия сектор.

II. Да се възползваме от добрите практики на европейските страни, които успешно развиват туризма си и туристическата индустрия.

III. Подобряване на методите на управление на човешките ресурси и заетите в областта на туризма чрез модерни подходи на мениджмънт поведение.

IV. Правилно и по-добро разработване на стратегията Европа 2020 за България и прозрачно усвояване на новопостъпилите финансови средства под формата на съфинансиране от Европейския съюз.

Няколко са значимите *тенденции* в развитието на туризма и туристическия сектор в България. Нужно е да бъдат отбелязани:

- Правилното обвързване на сектора, насочено към принципите за устойчиво и отговорно развитие.
- Оценяване на връзките на туризма и здравето по отношение на осигуряване на равен достъп и обслужване на хора от всякакъв вид и социален статус.
- Стриктно спазване на правата на заетите в туристическата индустрия и спазване на законовите норми при управление на човешките ресурси.
- Прозрачно изпълнение на туристическия закон от страна на дребния и среден бизнес.
- Финансиране за подобряване на инфраструктурата от национално ниво и по-добро развитие на рекламата, насочена към туризма.
- Квалифицираните кадри да са с предимство и да им се осигуряват по-добри условия на труд.
- Цените, насочени към българските потребители от хотелиерите, да бъдат по-приемливи и съобразени с националния стандарт на живот в България.

Развитието на туризма в България и туристическият сектор са основните приоритети на националната ни политика и е един от добрите начини за постигане на икономическа стабилност. Туризмът е главен държавен инструмент и регулатор за преодоляване на безработицата в рамките на финансова криза. Рекламата на туристическия сектор и точната категоризация на хотели и курорти е необходимата мярка и цел. Привличането на нови туристи на база качество и достъпни цени е добрият подход и модел на поведение. Развитите туристически страни ни дават добри примери, от които трябва да се вземат точните модели на поведение. За да бъде туризмът в България конкурентен на европейския и световен туристически пазар, са необходими по-ясни политически цели. Мениджърските подходи и модели на управление в България са стари в сравнение с практиките на управление от развитите страни и се нуждаят от спешни промени към модернизирани и иновационно мислене.

Търсенето на ноу-хау е необходимост за креативното израстване на туристическата индустрия и туристическия сектор в България.

Литература

1. Ангелов, Г. Данъци и данъчна политика, Институт за пазарна икономика, www.ime.bg.
2. Асоциация на българските авиокомпании: <http://association-aba.org/>.
3. Вестник Капитал: <http://www.capital.bg/>.
4. Европа 2020 накратко: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/index_bg.htm/.
5. Инвестиционен новинар (вестник): <http://www.investor.bg/>.
6. Китанов, Як. Световната финансова криза и туристическата индустрия. Списание за наука „Ново знание“, 2012 г.
7. Милева, С. Влияния на туризма върху икономиката на България. СУ „Св. Климент Охридски“, Стопански факултет - 2012, София.
8. Народно събрание на Република България: <http://www.parliament.bg/>.
9. Национален статистически институт: <http://www.nsi.bg/>.
10. Национална агенция за приходите: <http://www.nap.bg/>.
11. Отчет на изпълнението на Програмата на правителството на европейската интеграция, икономическия растеж и социалната отговорност.
12. Проект „Разработване и внедряване на информационна система за оценка на компетенциите на работната сила по браншове и региони“; Проектът се осъществява от Българска стопанска камара – съюз на българския бизнес с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2007-2013, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз, по договор № BG051PO001-2.1.06.
13. Резюме на Европа 2020 и Националната програма за реформи на Република България (2011-2015). Институт за пазарна икономика., юни 2011 г.
14. Република България, Министерство на труда и социалната политика, София 2007 г.
15. Arbel, A., S. Ravid, An Industry Energy price Impact Model: The Case of the hotel Industry. Applied Economics, Vol. 15, 1983, p. 705-714.
16. Bird, R., Taxing Tourism in Developing Countries, World Development, Vol. 20, No. 8, 1992, p. 1145-1158.
17. Bonham, C., B. Gangnes, Interven on Analysis with Cointegrated Time Series: The Case of the Hawaii Hotel Room Tax, Applied Economics, Vol. 28, 1996, p. 1281-1293.